

Л.А. Петренко, канд. екон. наук, доцент
кафедри економіки підприємств
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

УПРАВЛІННЯ ЦИКЛІЧНІСТЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Анотація. У статті систематизовано проблемні питання управління циклічністю розвитку підприємства.

Аннотация. В статье систематизированы проблемные вопросы управления цикличностью развития предприятия.

Annotation. The problems of management of an enterprises cycle are systematized in the article.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: циклічність розвитку соціально-економічних систем, життєвий цикл, криза, антикризове управління.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: цикличность развития социально-экономических систем, жизненный цикл, кризис, антикризисное управление.

KEYWORDS: cyclical development of socio-economic systems, life cycle, crisis, crisis management

Постановка проблеми. Циклічність є загальною закономірністю розвитку соціально-економічних систем, фактом, який засвідчують економічні кризи світового масштабу, піднесення та занепади галузей промисловості, гучні банкрутства підприємств. Однак те, чи підвладна циклічність як така менеджменту, залишається дискусійним питанням у науці. Постійно з'являються нові аргументи «за» та «проти», які потребують осмислення та систематизації.

Аналіз останніх досліджень. Закономірності циклічного розвитку підприємства досліджували багато вчених, зокрема І. Адизес, І. Бернад, Ж.В. Поплавська, Т.В. Доненко, А.П. Смольський, П.А. Левачев, О.В. Коваленко, Є.Н. Ємельянов, С.Є. Поварніцина, С.Я. Єлецьких, В.С. Домбровський, О.Л. Пластун [1—9] та ін.

Постановка завдання. Якщо звернутись до статистики публікацій з проблеми управління циклічністю, то вона засвідчує значний перекіс інтересів наукового співтовариства в бік формуляції життєвого циклу підприємства як послідовності певних етапів, що, однак, не вичерпує проблематику управління цикліч-

ністю розвитку підприємства і залишає актуальною побудову проблемного поля наукового вивчення даного явища. Відповідно, завданням нашого дослідження є систематизація існуючих на практиці та представлених у науковій літературі проблемних питань управління циклічністю розвитку підприємства.

Викладення основного матеріалу. Щоб управляти будь-яким процесом чи явищем, треба спочатку його виміряти, окреслити межі об'єкту управління. І тут виникає *проблема вимірювання життєвого циклу підприємства*, яка натикається на питання «Що є моментом початку циклу?». Варіантів відповідей на це питання багато, ми розглянемо лише основні. Так, якщо формально, то за точку відліку можна вважати реєстрацію підприємства як юридичної особи, дату його «народження».

Але в основі будь-якого бізнесу лежить певна підприємницька ідея, і підприємство в його інституціональній формі — лише засіб реалізації бізнес-ідеї. Припустимо, в ході реалізації даної ідеї доцільно буде змінити форму ведення бізнесу: так, наприклад, розширення обсягів діяльності вимагатиме перетворення товариства за обмеженою відповідальністю на акціонерне. Тоді «кінець» життєвого циклу підприємства наблизатиметься по мірі реалізації/вичерпання закладеної при започаткуванні бізнесу підприємницької ідеї.

На сьогодні поширеним є погляд на підприємство як систему взаємовідносин між людьми, що задовольняє їх інтереси, спрямована на досягнення їх спільної мети. Відповідно, руйнування системи таких взаємовідносин, зміна їх або кардинальна заміна персоналу засвідчуватиме «кінець» старої і створення нової організації — «народження» нового підприємства.

Таким чином, момент початку (і, відповідно, кінця) життєвого циклу підприємства є варіативним. Підприємство протягом свого розвитку постійно змінюється, а дослідник, вимірюючи цикл, має в першу чергу відповісти на питання: «чи є *це* підприємство *тим самим* підприємством?», і важливо, який критерій він візьме за основу відповіді на це питання.

Існують наукові напрацювання щодо управлінських дій на різних фазах циклу підприємства [2, 3, 7], однак невирішеною залишається сама *проблема ідентифікації фази циклу*. Поширене використання фінансових критеріїв (рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості тощо) дозволяє визначити наближення кризи. Але, враховуючи, що кризою може закінчитись будь-який етап циклу і те, що переважна більшість новостворених підприємств гине на початку циклу, фінансові критерії не можна вважати індикаторами фази циклу.

Близьким до використання фінансових критеріїв є аналіз S-кривих, співвідношення витрат та результату (обсягів виробництва, виручки), причому стверджується, що «динаміка зміни прибутку здатна своєчасно відобразити фазу життєвого циклу виробничо-господарської системи» [6]. Однак аналіз S-подібних кривих наділений тими ж вадами, що і застосування фінансових критеріїв.

Пануючою в науковій літературі думкою є наближення проблеми управління циклічністю до антикризового управління або входження її до складу останнього. Але, по-перше, криза — це лише один з етапів витка циклу, тобто управління циклічністю є ширшим і включає в себе антикризовий менеджмент. По-друге, значущість самого антикризового управління, його доцільність, не є беззаперечною. Так Іцхак К. Адизес, автор праці «Життєвий цикл корпорації», наголошує на нормальності кризових процесів у розвитку підприємства [1]. Нормальними є кризи зростання, кризи «середнього віку», і взагалі перехід підприємства в своєму розвитку з нижчої фази на більш високу відбувається саме через механізм кризи. Якщо так, то постає *проблема доцільності (меж застосування) антикризового управління* як такого. Загальновідомий вислів: «якщо революції не можна запобігти, то її слід очолити», будучи екстрапольованим на управління циклом підприємства, перетвориться на «управляти кризою».

У світлі даної проблеми виявляється суперечність тактичних та стратегічних цілей нарощення вартості бізнесу. І тут задача продати підприємство на піку його вартості повертає нас знову до питання ідентифікації фази циклу розвитку підприємства.

Циклічність розвитку, як правило, розглядається в одній площині — життєвого циклу підприємства. Але на практиці підприємство повсякчас відчуває на собі вплив складної системи циклічних процесів, як внутрішньої, так і зовнішньої природи. Тобто, має місце *проблема взаємовпливу циклів*. Так різні види циклів можуть накладатися один на одного, підвищуючи ефективність діяльності або навпаки поглиблюючи кризові явища на підприємстві.

Циклічними є надходження виручки від реалізації продукції, доходів від володіння цінними паперами, можливо — залучення кредитних ресурсів тощо. А, наприклад, виробничі цикли продукції мають узгоджуватись з фінансовим циклом підприємства, мінімізуючи витрати діяльності.

Система зовнішніх циклів (макроциклів), безумовно, справляє вплив на підприємство. Вивчення раціональної поведінки підприємства на різних етапах циклів Дж. Кітчина (2—4 роки), К. Жюгляра (7—11 років), С. Кузнеця (15—23 роки), М. Кондратьє-

ва (40—60 років) здатне підвищити ефективність бізнесу. Цікавим науковим напрацюванням у цій області є ідеї Х. Віссема. На основі аналізу економічного розвитку за останні 50 років він обґрунтовує власну модель циклічності, в якій типи стратегічної поведінки компанії відповідають одній або кільком фазам великого циклу М. Кондратьєва [9].

На сьогодні набуває поширення ідея соціальної відповідальності бізнесу, і вона посилює залежність суспільства від розвитку підприємства, який, як відомо, є циклічним. А значить вплив кризових явищ на підприємстві може стати більш відчутним для суспільства. Вивчення такого впливу може бути цікавим напрямом досліджень як на мікро-, так на макорівні.

Висновки. У результаті дослідження нами зроблено наголос на таких основних проблемах управління циклічністю розвитку підприємства:

- проблема вимірювання життєвого циклу підприємства, що ґрунтується на варіативності обґрунтування його початку та кінця;

- проблема ідентифікації фази циклу, пов'язана з поширенням застосування фінансових критеріїв, які дозволяють визначити лише кризовий — не кризовий стан підприємства;

- проблема доцільності (меж застосування) антикризового управління, оскільки нормою є кризи зростання, кризи «середнього віку», і взагалі перехід підприємства в своєму розвитку з нижчої фази на більш високу відбувається саме через механізм кризи;

- проблема взаємовпливу циклів, пов'язаній з тим, що на практиці підприємство повсякчас відчуває на собі вплив складної системи циклічних процесів, як внутрішньої, так і зовнішньої природи.

Література

1. Адизес И. Жизненный цикл корпорации / Ицхак К. Адизес / пер. с англ. под. науч. ред. А.Г.Сеферяна. — СПб.: Питер, 2007. — 384 с.
2. Бернад І.А. Життєвий цикл організації: поняття та стадії розвитку / І.А. Бернад // Державне управління: теорія та практика. Електронне наукове фахове видання Національної академії державного управління при Президентові України. — 2006. — №2. // Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2006-2/txts/FILOSOFIYA%5C06biapsr.pdf>
3. Домбровський В.С. Фаза життєвого циклу підприємства як важливе джерело інформації при попередженні криз / В.С. Домбровський, О.Л. Пластун // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. — 2009. — №26. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_26/26.1.07.pdf

4. *Елецких С.Я.* Анализ подходов к формализации жизненного цикла предприятия в контексте антикризисного управления / С.Я. Елецких // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сборник научных трудов. — 2010. — №2. — С. 601—605.

5. *Емельянов Е. Н.* Жизненный путь организации в бизнесе / Е.Н. Емельянов, С.Е. Поварницына // Режим доступу: <http://www.hrm.ru/db/hrm/F9F0CDE4D29AACE5C3256FA1003EE363/category.html>

6. *Коваленко О.В.* Концепція життєвого циклу підприємства та кризові фактори / О.В. Коваленко // Бізнес- навігатор. Науково- виробничий журнал Міжнародного університету бізнесу і права. — 2010. — №1. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Biznes/2010_1/2010/01/100104.pdf

7. *Левчаев П. А.* Фактор цикличности развития экономического субъекта / П.А. Левачев // Режим доступу: http://www.finansy.ru/st/post_1274959578.html

8. *Поплавська Ж.В.* Сутність життєвого циклу підприємства та фактори, що впливають на його формування / Ж.В. Поплавська, Т.В. Доненко // Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. Науковий вісник. — 2008. — Вип. 18.8. — С. 169—175.

9. *Смольский А.П.* Цикличность и кризисы экономики как специфические закономерности её развития и объективные предпосылки банкротства предприятий / А.П. Смоленский // Режим доступу: <http://refor.socionet.ru/files/Ciklichnost.pdf>

Стаття надійшла до редакції 14.09.2010.

УДК 65.011.3

Н.В.Ревуцька, канд. екон. наук, доцент,
кафедра економіки підприємств,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

Д.В.Гороховська, аспірантка,

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Анотация. Визначено сутнісну характеристику стратегічних ресурсів підприємства. Узагальнено сучасні методики оцінювання стратегічних ресурсів.

Аннотация. Определена сущностная характеристика стратегических ресурсов предприятия. Обобщены современные методики оценки стратегических ресурсов.